

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

©2021 ШЕПЕЛЬ Т. В.

УДК 339.5
JEL: B27; F13; F18

Шепель Т. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України

У статті розглянуто сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України. Визначено головні проблеми експортно-імпорتنих відносин держави. Досліджено експортний потенціал і проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі. Визначено переваги аграрного сектора та машинобудування в зовнішній політиці країни. Проаналізовано практичне включення країни в світовий торговельний простір завдяки поєднанню економічних і адміністративних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни. Доведено, що міжнародна діяльність України відіграє вагомую роль у формуванні бюджету та ВВП держави. Досліджено сировинну орієнтацію українського експорту та визначено вразливість конкурентних позицій країни на зовнішніх ринках. Проаналізовано динаміку товарної та географічної структур експортного потенціалу держави. Визначено найбільший попит продукції вітчизняного виробника з Київської, Дніпропетровської, Донецької та Запорізької областей. Сформульовано пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин України та Європейського Союзу. Узагальнено головні негативні чинники впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності країни: недостатній рівень конкурентоспроможності продукції; невідповідність міжнародним стандартам якості та безпеки; низький рівень переробки експортованої продукції. Акцентовано увагу на підтримці інтересів національних виробників, нарощуванні експортного потенціалу національного продукту, усуненню ефекту імпортозаміщення, особливо: палива, шкідливої та неякісної продукції та товарів широкого вжитку. Обґрунтовано необхідність удосконалення маркетингових досліджень, формування спрощеної системи митно-тарифного регулювання, оптимальної структури управління та обліку і контролю для формування ефективного інформаційного забезпечення у сфері експортно-імпорتنих відносин українських підприємств.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, сальдо, експортний потенціал.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-49-58>

Рис.: 6. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 17.

Шепель Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри економіки, управління та адміністрування, Херсонський політехнічний фаховий коледж державного університету «Одеська політехніка» (вул. Небесної Сотні, 23, Херсон, 73013, Україна)

E-mail: tetianaksau@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5286-3754>

UDC 339.5
JEL: B27; F13; F18

Shepel T. V. Modern Realities and Prospects for the Development of Ukraine's Foreign Trade

The article discusses the current situation of the foreign economic activity of Ukraine. The main problems of export-import relations of the State are determined. The export potential is studied and dynamics of foreign trade are analyzed. The advantages of the agrarian sector and machine-building in the foreign policy of the country are determined. The practical inclusion of the country in the world trade space through the combination of economic and administrative methods of regulating the country's foreign economic activity is analyzed. It is proved that Ukraine's international activities play an important role in forming the budget and GDP of the State. The raw material orientation of Ukrainian exports is studied and the vulnerability of the country's competitive positions in foreign markets is determined. The dynamics of commodity and geographical structures of the export potential of the State is analyzed. The greatest demand of goods by domestic producers from Kyiv, Dnipropetrovsk, Donetsk and Zaporizhzhia regions is determined. The priorities for the development of foreign economic relations between Ukraine and the European Union are formulated. The main negative factors influencing the development of the country's foreign economic activity are summarized: insufficient level of product competitiveness; non-compliance with international quality and safety standards; low level of processing of exported products. Attention is paid to supporting the interests of national producers, increasing the export potential of the national product, eliminating the effect of import substitution, especially: fuel, harmful and poor-quality products and consumer goods. The necessity of improvement of marketing researches, formation of a simplified system of customs-tariff regulation, optimal management, accounting and control structure for the formation of effective information support in the sphere of export-import relations of Ukrainian enterprises are substantiated.

Keywords: foreign economic activity, exports, imports, balance, export potential.

Fig.: 6. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 17.

Shepel Tetiana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Lecturer of the Department of Economics, Management and Administration, Kherson Polytechnic College of the State University "Odesa Polytechnic" (23 Nebesnoi Sotni Str., Kherson, 73013, Ukraine)

E-mail: tetianaksau@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5286-3754>

Економічна рівновага та фінансова стабільність країни є найякіснішим індикатором економічно-соціального розвитку як суспільства, так і держави в цілому. На підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

[1] (далі – Угода) зовнішньоекономічні відносини зумовили дедалі тіснішу інтеграцію, взаємозалежність зовнішньої торгівлі та внутрішньої економіки країни.

Географічне розташування України сприяло важливому збільшенню двостороннього торговельного обміну та надало новий спектр можливостей для виходу на міжнародний ринок, перш за все,

з такими країнами, як: Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та ін. Налагодження зовнішньоторговельних відносин відкрило нові можливості реалізації економічного потенціалу країни, але водночас стало супроводжуватися цілим рядом ризиків у зовнішньоекономічній політиці країни. Їхньому прояву сприяла низка негативних факторів:

- ✦ несприятлива кон'юнктура на ключових для України світових ринках;
- ✦ нерівномірний економічний і соціальний розвиток країн світу;
- ✦ коливання світових валют;
- ✦ нестабільність курсу національної грошової одиниці;
- ✦ політичні та торговельно-економічні проблеми з Росією;
- ✦ нераціональна структура вітчизняного експорту;
- ✦ низька якість національних товарів та послуг;
- ✦ недотримання фінансових зобов'язань українськими підприємцями з іноземними партнерами тощо.

На підставі Угоди країнами визначено зобов'язання та терміни стосовно ввізних мит у двосторонній торгівлі. По закінченні перехідного періоду ЄС скасує українським товаровиробникам мита для 95,8% товарних груп.

Однак критична залежність України від кон'юнктури зовнішніх ринків є одним із головних стримуючих факторів, що впливає на темпи економічного розвитку держави. Тому кризові явища в міжнародному економічному просторі обмежують можливості для нарощування потужностей вітчизняного експорту [2].

Проблемам сучасного стану зовнішньої торгівлі в інтеграційних процесах присвячено чимало наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Постійні зміни в законодавчій базі країни на шляху сучасного євроінтеграційного простору потребують значної уваги. До вчених, які здійснювали дослідження в даній сфері зовнішньоекономічних відносин, можна віднести І. Бураківського [3], А. Гальчинського [4], В. Гейця [5], Ж. Зосимову [6], Е. Ковтун [7], А. Ключник [8], А. Мазаракі [9], С. Маталку [10] та інших.

Метою статті є дослідження експортно-імпорتنих відносин України за товарною, географічною структурою та визначення експортного потенціалу національних підприємств у сучасних умовах.

Матеріалами дослідження служили сучасні положення та законодавчі акти України щодо зовнішньоекономічної діяльності, наукова література вчених-економістів з проблем експортно-імпорتنих відносин за товарною структурою та структурою зовнішньої торгівлі країни. Також у роботі було використано відповідні **методи економічних досліджень**, зокрема: аналіз, синтез, узагальнення, статистичний аналіз, порівняння.

Сьогодні Україна активізує свою зовнішньоекономічну діяльність, яка включає зовнішню торгівлю товарами та послугами, прямі інвестиції в державу та економіку інших країн. Проте Україна повинна посилити інтеграцію держави в міжнародний ринок задля покращення рівня життя, розвитку суспільства та розширення зони впливу економіки в цілому [1].

Базою зовнішньоекономічної діяльності країни є її зовнішня торгівля, яка здійснюється у двох основних формах: експорт та імпорт. Саме завдяки їх раціональному співвідношенню зможе формуватися позитивне сальдо платіжного балансу держави.

Експортний потенціал України можна представити як складноорганізовану систему з трьох основних елементів: внутрішнього потенціалу національної економіки, потенціалу зарубіжних ринків та системи бар'єрів і стимулів для експортної продукції. Сторона пропозиції товарів взаємодіє зі стороною зовнішнього попиту на експортну продукцію через систему існуючих стимулів і обмежень на експорт [11] (*рис. 1*).

Відповідно до системи положень Угоди [1] сторони зобов'язалися скасувати більшість ввізних мит у двосторонній торгівлі впродовж перехідного періоду, який триватиме для Європейського Союзу до 2023 р., а України – впродовж шести наступних років.

Внутрішній потенціал національної економіки – це складна, багатоструктурна система, що складається з потенціалів, які взаємодіють: сировинного, виробничого, людського, фінансового, маркетингового, інноваційного, інфраструктурного, інституційного та інвестиційного [11]. На підставі Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [12] регулюється продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

Ключові важелі впливу експорту на зовнішньоекономічну діяльність держави в межах міжнародного поділу праці проявляються через: просування конкурентоспроможної продукції, робіт і послуг на зовнішні ринки; отримання країною виручки в іноземній валюті тощо. Основний пріоритет потрібно надати інтеграції України до світової економіки, за рахунок чого відбудеться розвиток експортного потенціалу країни [13] (*рис. 2*).

Потенційні можливості України є безмежними, але структура зовнішньої торгівлі є нераціональною. Експортний потенціал наочно характеризує виробничий потенціал країни, який свідчить про його недосконалість (*табл. 1*).

Структура зовнішньої торгівлі товарами України за 2010–2019 рр. включає в себе як експорт, так і імпорт. На жаль, частка імпорتنної продукції переважає над експортом країни. Позитивне сальдо відмічається лише у 2015 р. і становить 610706,7 тис. дол. США.

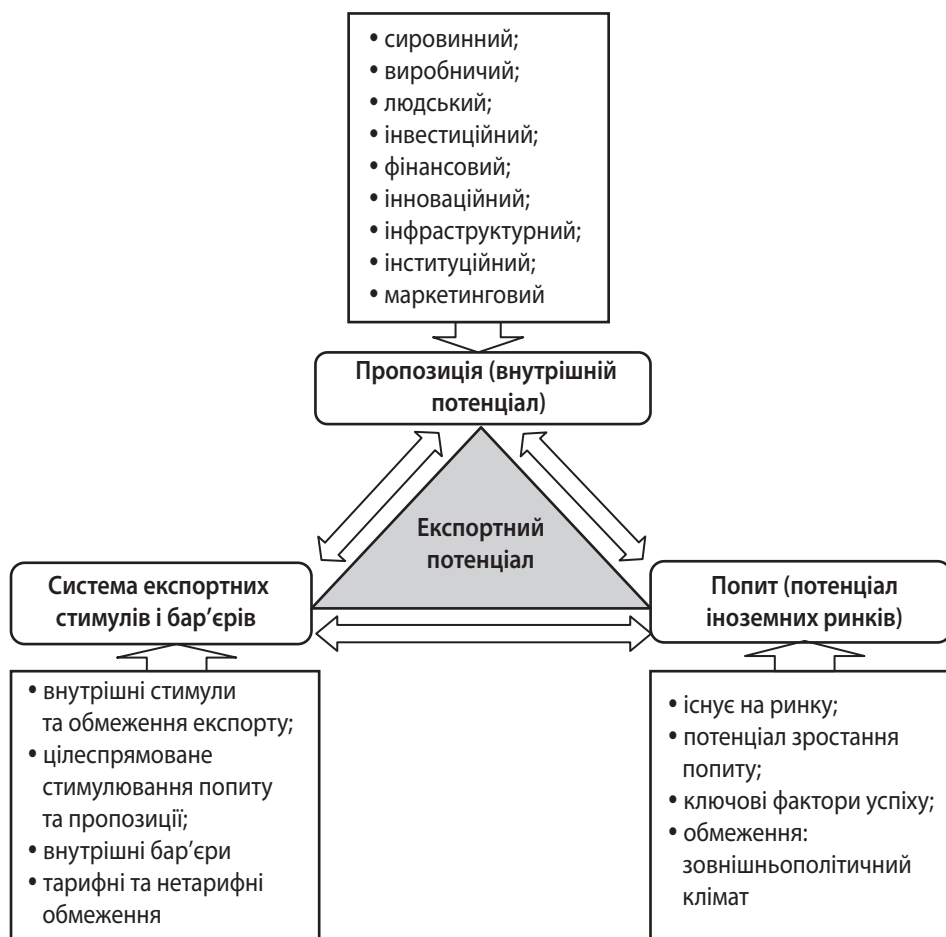

Рис. 1. Структурні елементи експортного потенціалу

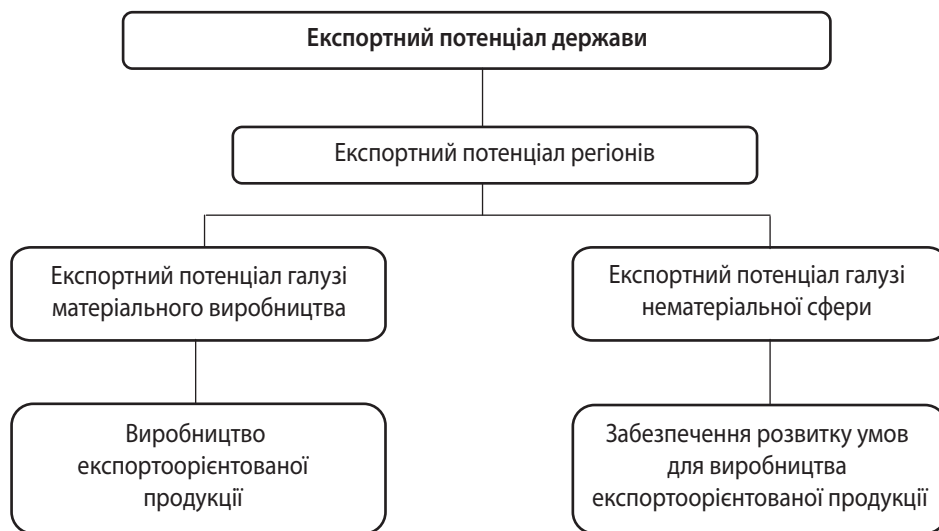

Рис. 2. Формування експортного потенціалу країни

Переважну частину експорту в товарній структурі світової торгівлі становлять: недорогі метали і вироби з них; мінеральні продукти; хімічні товари та продукція рослинного походження. Водночас механічне обладнання, машини, механізми, транспортні засоби займають найнижчі позиції в загальному об'ємі. Станом на 2019 р.

імпортозалежність України лише зросла та становила 60783662,3 тис. дол. США, що перевищує експорт на 10723326,8 тис. дол. США (рис. 3).

Сучасні світові зовнішньоекономічні відносини формують визначальну роль для розвитку держави та її регіонів, тому що прямо пов'язані з активізацією процесів глобалізації. При виході підприємств на

Структура зовнішньої торгівлі України

Рік	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо, тис. дол. США
2010	51430521,6	60739969,3	-9309447,7
2011	68394195,7	82608240,0	-14214044,3
2012	68809810,6	84658059,9	-15848249,3
2013	63312022,1	76963965,4	-13651943,3
2014	53901689,1	54428716,9	-527027,8
2015	38127149,7	37516443,0	610706,7
2016	36361711,2	39249797,2	-2888086,0
2017	43264736,0	49607173,9	-6342437,9
2018	47334987,0	57187578,0	-9852591,0
2019	50060335,5	60783662,3	-10723326,8

Джерело: складено на основі даних [14].

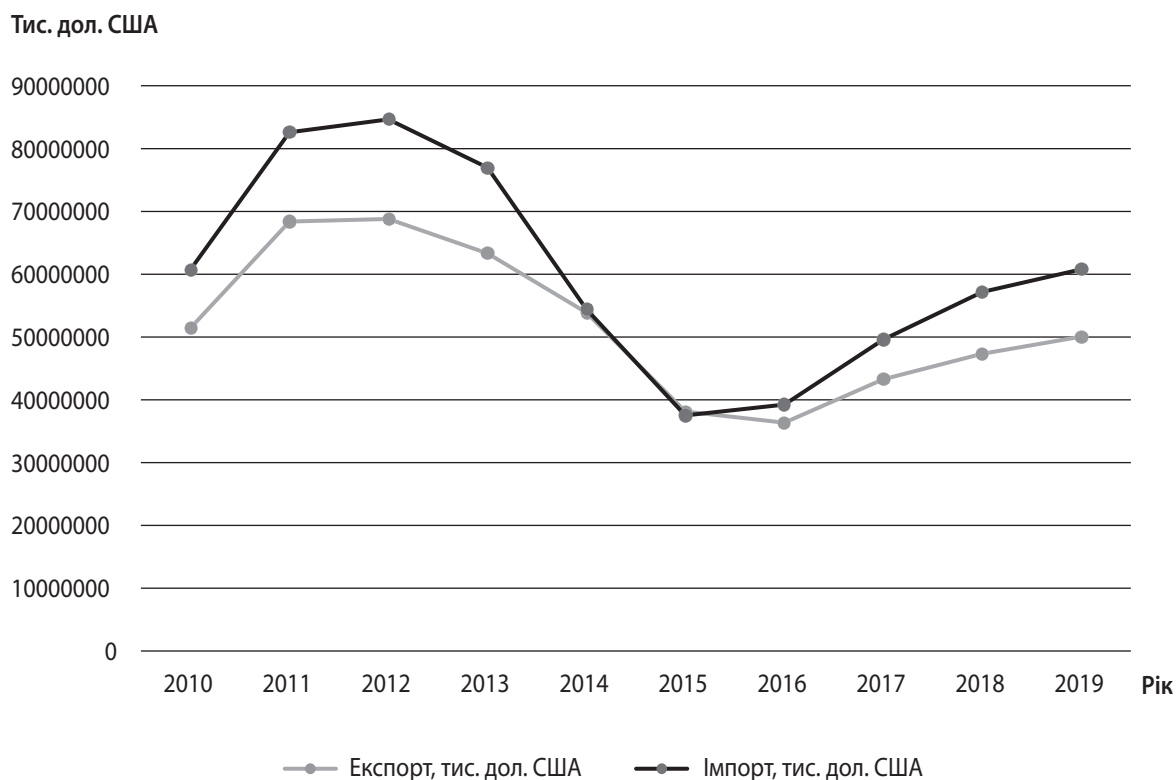

Рис. 3. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами 2010–2019 рр.

міжнародний ринок необхідно враховувати тенденції та специфіку міжнародного середовища для забезпечення подальшої конкурентоспроможності (табл. 2).

За даними Державної служби статистики України, у 2019 р. обсяги експорту та імпорту товарів країни становили відповідно 50060335,5 і 60783662,3 тис. дол. США. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі мають тенденцію до зростання імпорту. Частина регіонів України є імпортозалежними, до них належать: Волинська, Київська, Львівська, Луганська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Херсонська області та м. Київ.

За рахунок розвитку металургії, продукції сільського господарства, деревообробної та інших галузей народного господарства збільшуються товарно-експортні відносини на міжнародному ринку таких областей, як: Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська.

Лідерами експортно-імпорتنих відносин на міжнародному ринку серед регіонів України є Дніпропетровська та Донецька області. Завдяки їх по-

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами 2019 р.

Область	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	% до загального обсягу	тис. дол. США	% до загального обсягу	
Україна, всього	50060335,5	100,0	60783662,3	100,0	-10723326,8
у тому числі:					
Вінницька	1455522,8	2,9	631607,1	1,0	823915,7
Волинська	694011,3	1,4	1455619,2	2,4	-761607,9
Дніпропетровська	7907994,5	15,8	5521799,0	9,1	2386195,5
Донецька	4633454,5	9,3	2222934,4	3,7	2410520,1
Житомирська	719162,7	1,4	568556,0	0,9	150606,7
Закарпатська	1489958,0	3,0	1471207,3	2,4	18750,7
Запорізька	3080720,1	6,2	1529298,1	2,5	1551422,0
Івано-Франківська	911614,7	1,8	833743,6	1,4	77871,1
Київська	1948493,4	3,9	4110845,9	6,8	-2162352,5
Кіровоградська	707025,4	1,4	250130,5	0,4	456894,9
Луганська	152851,1	0,3	252941,4	0,4	-100090,3
Львівська	2202046,4	4,4	3086323,6	5,1	-884277,2
Миколаївська	2152565,3	4,3	988963,9	1,6	1163601,4
Одеська	1384236,3	2,8	1880415,4	3,1	-496179,1
Полтавська	2102927,4	4,2	1360182,5	2,2	742744,9
Рівненська	440168,9	0,9	382580,7	0,6	57588,2
Сумська	883384,5	1,8	656440,4	1,1	226944,1
Тернопільська	434272,1	0,9	450008,3	0,7	-15736,2
Харківська	1415077,8	2,8	1744788,8	2,9	-329711,0
Херсонська	268128,7	0,5	406162,1	0,7	-138033,4
Хмельницька	642384,2	1,3	563906,6	0,9	78477,6
Черкаська	863607,0	1,7	477380,8	0,8	386226,2
Чернівецька	213837,3	0,4	208606,2	0,3	5231,1
Чернігівська	807420,2	1,6	419286,2	0,7	388134,0
м. Київ	12492712,4	25,0	25682013,2	42,3	-13189300,8

Джерело: складено на основі даних [14].

тужному промислового потенціалу, який характеризується високим рівнем розвитку важкої індустрії, відбулося зростання експортного потенціалу на 8,7% і 5,6% відповідно. На більш ніж 300 промислових підприємствах виробляється 11% усієї промислової продукції металургійного комплексу України.

Для розкриття сутності економічного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності потрібно зосередити увагу на експортних та імпорتنих можливостях, а також на міжнародній співпраці підприємств України. Поточний стан експортного потенціалу України було досліджено з використанням аналізу динаміки загального обсягу експорту України порівняно з імпортом за 2014–2019 рр. (табл. 3).

У товарній структурі зовнішньої торгівлі за 2014–2019 рр. найбільше зросли поставки україн-

ської продукції тваринництва (748525,2) тис. дол. США. При цьому частка експорту іншої продукції в загальній структурі має негативні результати. (рис. 4, рис. 5).

Проблеми реалізації експортного потенціалу постають на різних етапах економічного розвитку багатьох країн світу. Особливо це стосується країн з трансформаційною економікою, де реалізація власної зовнішньоекономічної політики стала найважливішою умовою економічного та політичного самовизначення держави та її частки у світовій економічній системі на основі рівноправного партнерства [15].

Провідною довгостроковою тенденцією розвитку вітчизняного експорту є зменшення частки країн

Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2014–2019 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2014 р., тис. дол. США	2019 р., тис. дол. США	2014 р., тис. дол. США	2019 р., тис. дол. США	Експорт	Імпорт
Продукти тваринного походження	1014473,9	265948,7	1124129,2	286774,4	748525,2	-837354,8
Продукти рослинного походження	8736139,2	3047035,3	2031639,6	671355,3	-5689103,9	-1360284,3
Олійно-жирова продукція	3822031,8	1448680,8	301702,6	69642,7	-2373351	-232059,9
Готові харчові продукти	3096308,9	894159,5	2601785,3	657137,4	-2202149,4	1944647,9
Мінеральні продукти	6103534,8	1210116,0	16095408,2	2355785,5	-4893418,8	-13739622,7
Продукція хімічної промисловості	3054072,6	438139,4	6782170,4	2021168,4	-2615933,2	-4761002
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	586423,1	164619,0	3638093,5	806057,4	-421804,1	-2832036,1
Вироби зі шкіри	156684,9	39042,4	222670,0	63370,9	-117642,5	-159299,1
Деревина та вироби з деревини	1262640,8	332045,5	294518,7	73765,9	-930595,3	-220752,8
Целюзна продукція	985583,0	95925,9	1289682,3	224157,5	-889657,1	-1065524,8
Текстильні матеріали	785829,6	209233,2	1883342,3	582658,3	-576596,4	-1300684
Дорогоцінне або напів-дорогоцінне каміння	161443,7	12688,4	296840,0	19772,1	-148755,3	-277067,9
Недорогоцінні метали	15229006,2	2378092,4	3324372,1	712725,3	-12850914	-2611646,8
Машини, обладнання та механізми	5657205,1	1109136,1	8720756,2	2561382,5	-4548069	-6159373,7
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1472125,6	209299,4	2648153,7	1353613,7	-1262826,2	-1294540

Джерело: складено на основі даних [14].

СНД починаючи з 2011 р. (з 38,27% у 2012 р. до 15,99% у 2017 р.) та одночасне зростання частки країн ЄС, Азії й Африки. Натомість суттєво зросла частка країн ЄС: з 30,07% у 2005 р. до 40,52% у 2017 р. (табл. 4).

Найбільшу частку в географічній структурі експорту ЄС у 2017 р. посідають: Польща – 15,54% (зокрема, у структурі експорту у 2017 р. 16,1% становили чорні метали, 12,2% – електричні машини, 10,6% – руди, шлаки та зола); Італія – 14,09% (52,4% – чорні метали, 13,8% – зернові культури, 10,5% – жири та олії); Німеччина – 10,0% (22,5% – електричні машини, 12,7% – насіння та плоди олійних культур, 8,1% – текстильний одяг, 7,1% – руди, шлаки та зола) (рис. 6).

Таким чином, аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі товарами України з іншими країнами світу показав, що до 2014 р. лідируючі позиції по експорту товарної продукції займали країни СНД. Враховуючи негативну динаміку, українські товаровиробники підвищили якість експортованої продукції, конкурентоспроможність якої почала зростати. Національні товаровиробники збільшили експортні

поставки товарів до Італії, Польщі, Німеччини, Іспанії, Угорщини, Нідерландів та країн Африки й Азії.

ВИСНОВКИ

Зазначений перелік проблем дає змогу систематизувати та визначити напрями їх подолання задля забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Переорієнтація українських зовнішньоторговельних зв'язків зумовлена загостренням торговельних і політичних взаємин з Росією та необхідністю пошуку нових ринків збуту продукції. Технічні бар'єри в торгівлі та фітосанітарні заходи є не менш важливою проблемою для виходу вітчизняних виробників на світовий ринок. Без уваги не залишається і надмірна складність та обтяжливість митних процедур в Україні з боку уповноважених державних органів, яка різниться від досвіду розвинених країн світу. Тривалість експортних та імпорتنних операцій, а також оформлення документів займає від 122 до 240 годин відповідно, що є неприпустимо [17]. Отже, повинні відбутися зміни інституційного характеру щодо вдосконалення нормативно-

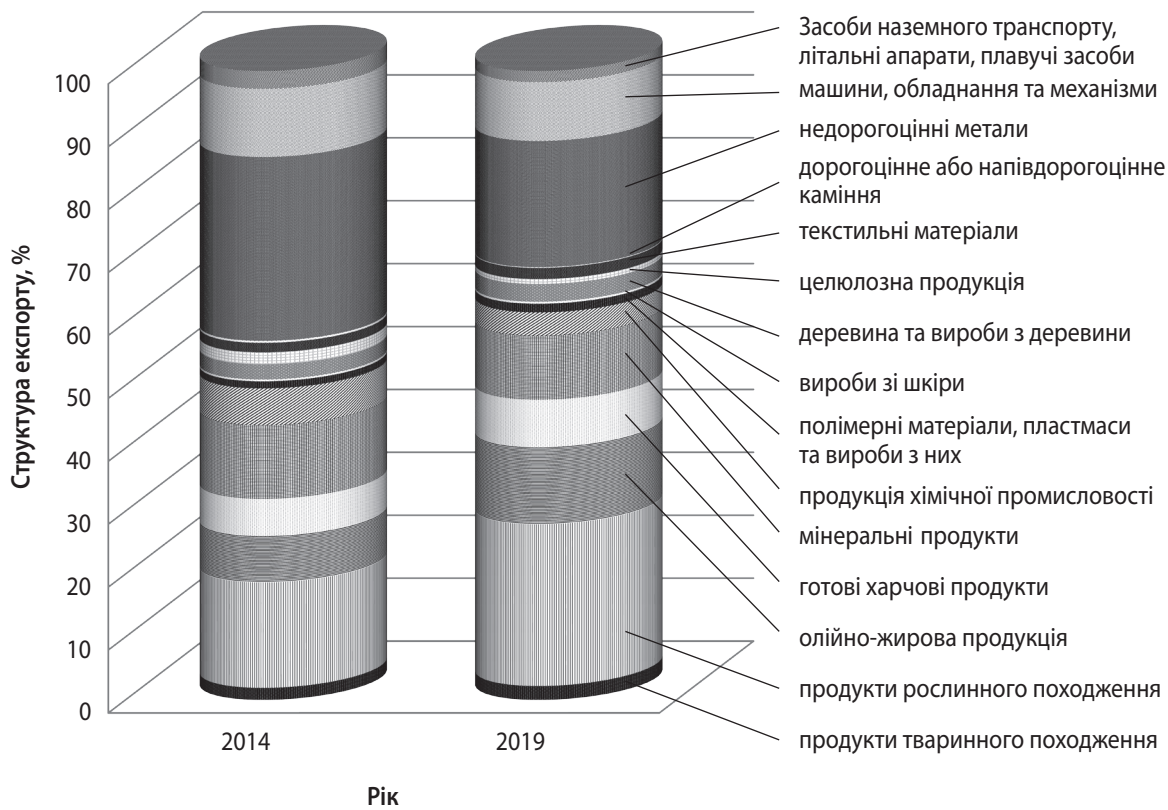

Рис. 4. Товарна структура експорту товарів, 2014–2019 рр.

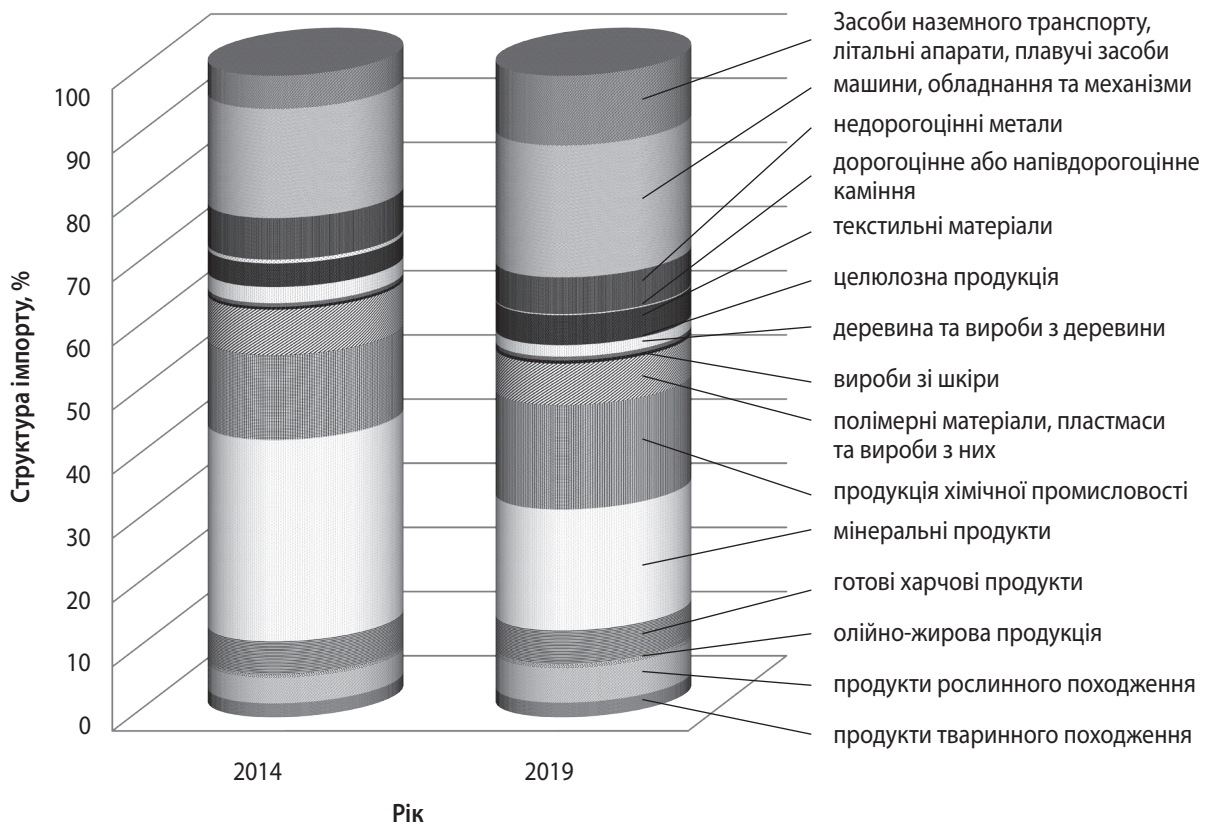

Рис. 5. Товарна структура імпорту товарів в Україну, 2014–2019 рр.

Географічна структура експорту товарів України, %

Рік	СНД	Європа	ЄС	Азія	Африка	Америка	Австралія й Океанія
2005	30,77	31,79	30,07	25,06	6,99	5,35	0,04
2006	32,19	32,91	31,71	22,01	6,19	6,65	0,05
2007	36,69	29,97	28,44	22,07	5,66	5,45	0,03
2008	34,59	29,47	27,28	23,72	5,83	6,19	0,10
2009	33,94	25,86	23,97	30,56	6,62	2,83	0,05
2010	36,46	26,90	25,46	26,68	5,87	3,89	0,06
2011	38,27	26,96	26,35	25,93	4,89	3,73	0,04
2012	36,78	25,31	24,88	25,69	8,19	3,79	0,07
2013	34,87	26,95	26,47	26,55	8,05	3,42	0,06
2014	27,61	31,77	31,54	28,48	9,46	2,55	0,04
2015	20,47	34,75	34,14	32,47	9,98	2,06	0,04
2016	16,59	37,92	37,12	32,44	10,63	2,02	0,05
2017	15,99	41,17	40,52	29,79	10,96	2,04	0,05

Джерело: складено на основі даних [16].

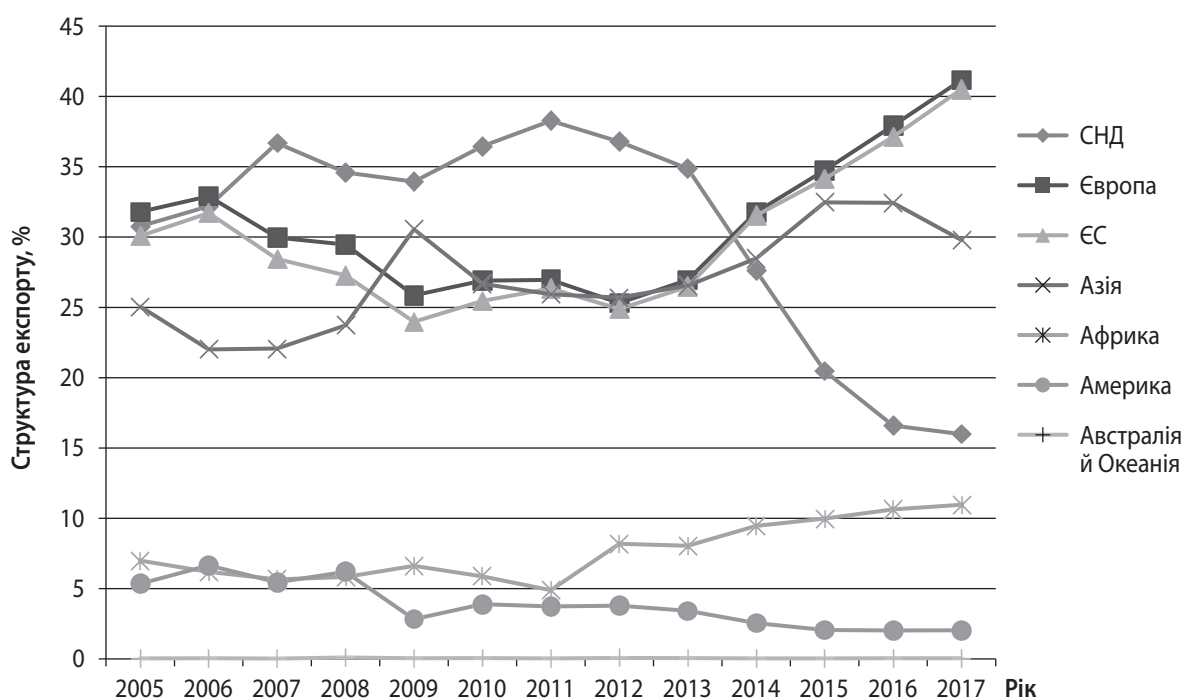

Рис. 6. Географічна структура експорту товарів України за 2005–2017 рр., %

правового поля діяльності підприємств і прозорих і простих процедур митно-тарифного та нетарифного регулювання.

Суттєвого значення потребує перегляд зовнішньоекономічної політики держави щодо підтримки національних виробників, нарощування їхнього експортного потенціалу, усунення ефекту імпортозаміщення, оптимізації товарної та географічної структури експорту-імпорту. Враховуючи зазначені

проблеми, зовнішньоекономічна політика України на рівні держави повинна підтримувати інтереси національних виробників, нарощувати експортний потенціал національного продукту, усувати ефект імпортозаміщення, особливо стосовно палива, шкідливої та неякісної продукції та товарів широкого вжитку.

Розвиток науково-технічного потенціалу, запровадження спеціальної системи кредитування обігових коштів виробників, запровадження енергозберезувальних технологій, залучення до управлін-

ня підприємствами висококваліфікованих фахівців є основними способами нарощування потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Важливе значення повинне приділятися маркетинговим дослідженням, формуванню оптимальної структури управління й обліку та контролю для формування ефективного інформаційного забезпечення у сфері експортно-імпортних відносин підприємств.

Названі напрями розвитку мають системно відображатись у стратегіях розвитку зовнішньоекономічної діяльності як підприємств, так і держави в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014 р. № 1678-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Зовнішньоекономічне співробітництво України: стан, перспективи розвитку, загрози та ризики // Борисфен Інтел. 16.05.2014. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/vneshekonom/>
3. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / Бетлій О., Риженков М., Кравчук К. та ін. Київ : Альфа-ПІК, 2014. 140 с.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Бабенко С. Г. та ін. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
5. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. Київ, 2008. Ч. 2. 273 с.
6. Зосимова Ж. С. Проблеми та умови покращення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Економіка. Управління. Інновації. Серія «Економічні науки»*. 2013. Вип. 2. С. 119–124.
7. Ковтун Е. О., Поліщук І. В., Турець Ю. М. Шляхи оптимізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 6. Ч. 1. С. 172–174.
8. Ключник А. В., Федоренко А. І. Регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора в умовах євроінтеграційних процесів України. *Інноваційна економіка*. 2013. № 4. С. 11–14. URL: [http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-4\(42\)-2013/InnEco_4-42-2013_11-14.pdf](http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-4(42)-2013/InnEco_4-42-2013_11-14.pdf)
9. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ : монографія / А. А. Мазаракі, В. В. Юхименко, О. П. Гребельник та ін. Київ, 2008. 309 с.
10. Маталка С. М. Управління ефективністю зовнішньоекономічної діяльності підприємств : монографія. Луганськ : Ноулджд. 2011. 210 с.

11. Чухраєва Н. М. Сутність та структура експортного потенціалу промислових підприємств. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2017. № 4–5. С. 73–77. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2017/4_2017/16.pdf
12. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
13. Лиськова Л. М. Підвищення експортного потенціалу України як передумова досягнення цілей регіональної торговельно-економічної співпраці. *Європейські перспективи*. 2014. № 9. С. 12–18.
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Kravchenko Ie. Managing of the Export Potential of the Ukrainian Enterprises in the Context of Entrance to the European Market. *Central European Journal of Management*. 2014. Vol. 1. No. 2. P. 19–39. DOI: <https://doi.org/10.5817/CEJM2014-2-2>
16. Географічна структура зовнішньої торгівлі України // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt1217_u.htm
17. Зовнішньоекономічні відносини України з ЄС // Київський національний економічний форум. 17.08.2017. URL: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/zovnishnoekonomichni-vidnosini-ukrayini-z-yes>

REFERENCES

- Betlii, O. et al. *Ekonomichna skladova Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: naslidky dlia biznesu, naseleння ta derzhavnoho upravlinnia* [The Economic Component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: Implications for Business, the Population and Public Administration]. Kyiv: Alfa-PIK, 2014.
- Chukhraieva, N. M. "Sutnist ta struktura eksportnoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv" [Essence and Structure of Export Potential of Industrial Enterprises]. *Derzhava ta rehiony. Serii «Ekononika ta pidpriemnytstvo»*, no. 4-5 (2017): 73-77. http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2017/4_2017/16.pdf
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- "Heohrafichna struktura zovnishnyoi torhivli Ukrainy" [Geographical Structure of Ukraine's Foreign Trade]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt1217_u.htm
- Halchynskyi, A. S. et al. *Stratehiia ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004–2015 roky) «Shliakhom yevropeiskoi intehratsii»* [Strategy of Economic and Social Development of Ukraine (2004–2015) "Through European Integration"]. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, 2004.
- Kliuchnyk, A. V., and Fedorenko, A. I. "Rehulivannia rozvytku zovnishnyoeconomichnoi diialnosti ahrarnoho sektora v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv Ukrainy" [Regulation of the Development of Foreign Economic Activity of the Agricultural Sector in the Conditions of European Integration Processes of Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 4(2013): 11-14. [http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-4\(42\)-2013/InnEco_4-42-2013_11-14.pdf](http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-4(42)-2013/InnEco_4-42-2013_11-14.pdf)

- Kovtun, E. O., Polishchuk, I. V., and Turets, Yu. M. "Shliakhy optymizatsii zovnishnyoekonomichnoi diialnosti vitchyznianskykh pidpriemstv" [Ways to Optimize the Foreign Trade of Domestic Enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, vol. 1, no. 6 (2016): 172-174.
- Kravchenko, Ie. "Managing of the Export Potential of the Ukrainian Enterprises in the Context of Entrance to the European Market". *Central European Journal of Management*, vol. 1, no. 2 (2014): 19-39.
DOI: <https://doi.org/10.5817/CEJM2014-2-2>
- [Legal Act of Ukraine] (1991). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- Lyskova, L. M. "Pidvyschennia eksportnoho potentsialu Ukrainy yak peredumova dosiahnennia tsilei rehionalnoi torhovelno-ekonomichnoi spivpratsi" [Increasing the Export Potential of Ukraine as a Prerequisite for Achieving the Goals of Regional Trade and Economic Cooperation]. *Yevropeiski perspektyvy*, no. 9 (2014): 12-18.
- Matalka, S. M. *Upravlinnia efektyvnistiu zovnishnyoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv* [Management of Efficiency of Foreign Economic Activity of Enterprises]. Luhansk: Noulidzh, 2011.
- Mazaraki, A. A. et al. *Zovnishnyotorhovelni aspekty konkurentnoi polityky Ukrainy v umovakh SOT* [Foreign Trade Aspects of Ukraine's Competition Policy in the WTO]. Kyiv, 2008.
- Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv* / V. Heiets, A. Mazaraki (eds.) [Priorities of National Economic Development in the Context of Globalization Challenges], part 2. Kyiv, 2008.
- "Zovnishnoekonomichne spivrobitnytstvo Ukrainy: stan, perspektyvy rozvytku, zahrozy ta ryzyky" [Foreign Economic Cooperation of Ukraine: State, Prospects of Development, Threats and Risks]. Borysfen Intel. May 16, 2014. <http://bintel.com.ua/uk/article/vneshekonom/>
- "Zovnishnyoekonomichni vidnosyny Ukrainy z YeS" [Ukraine's Foreign Economic Relations with the EU]. Kyivskyi natsionalnyi ekonomichniy forum. August 17, 2017. <https://forumkyiv.org/uk/analytics/zovnishnoekonomichni-vidnosini-ukrayini-z-yes>
- Zosymova, Zh. S. "Problemy ta umovy pokrashchennia zovnishnyoekonomichnoi diialnosti vitchyznianskykh pidpriemstv" [Problems and Conditions for Improving the Foreign Economic Activity of Domestic Enterprises]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 2 (2013): 119-124.

УДК 338.48:316.72-044.352
JEL: A13; F01; Z10

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

©2021 АТАМАНЧУК З. А.

УДК 338.48:316.72-044.352
JEL: A13; F01; Z10

Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму як шлях формування крос-культурної толерантності

Метою наукової публікації є дослідження комунікативних аспектів туризму, його ціннісного впливу на людину та обґрунтування особливостей розвитку міжнародного туризму як шляху формування крос-культурної толерантності. У статті акцентовано увагу на культурних цінностях і ціннісних характеристиках міжнародного туризму, ролі комунікативної культури особистості як основної ланки концепції теоретичної моделі загальнолюдських цінностей, важливості дотримання принципів толерантності, що набувають усе більшого значення в сучасному світі в умовах глобалізації економіки, розвитку комунікацій, зростання мобільності, інтеграції, взаємозалежності та перетворення соціальних культур. Систематизовано підходи до аналізу туризму як соціального та культурного явища, виокремлено етапи комунікативного процесу. Проаналізовано зміст найбільш значущих документів у сфері міжнародного туризму, прийнятих за участі Всесвітньої туристської організації, де підкреслюється необхідність дотримання толерантних форм спілкування. Зроблено наголос на ролі міжнародних організацій у посиленні культурних зв'язків між народами, взаємозбагаченні культур внаслідок туристичного обміну, дотриманні принципів толерантності. На шляху до застосування в практиці налагодження міжкультурних комунікацій у міжнародному туризмі обґрунтовано дієвість таких методів, як: впровадження адекватної системи акультурації, що передбачає такі типи комунікаційних зв'язків, як інтеграція, асиміляція, поділ, маргіналізація на рівнях емоцій, дій та пізнання; створення таких умов приймаючою стороною, які б сприяли підвищенню рівня задоволеності туристів шляхом налагодження постійного обміну інформацією, підтримки зворотного зв'язку, поширення серед відвідувачів контенту щодо перспектив розвитку об'єктів туристичної інфраструктури країни перебування.

Ключові слова: міжнародний туризм, культура, культурні цінності, комунікації, комунікативний процес, крос-культурна толерантність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-58-64>

Табл.: 2. **Бібл.:** 15.

Атаманчук Зорина Асланівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса (вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: zarinaatamanch@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6139-1653>